

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ ОБУЧЕНИЕ И ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

УДК 376.33

МРНТИ 14.29.27

Ж.И. Сардарова¹, С.А. Тастемір²

¹ғылыми жетекшісі, п.ғ.д., қауымдас.профессор, sardar.zh@mail.ru

²Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,

7М01906 – Арнайы педагогика: инклюзивті білім беру мамандығының 2 курс магистранты,

sandugash.tazabekova@gmail.com

Қазақстан, Алматы қаласы

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ НАШАР МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРМЕН ҰЙЫМДАСТЫРЫЛАТЫН ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ

Аңдатпа

Қай кезеңде де күн тәртібінен түспеген мәселелердің бірі – бұл мектеп жасына дейінгі дене тәрбиесі балалардың денсаулығын нығайту, дененің физиологиялық және психикалық функцияларын жетілдіру, моториканы дамыту, балалардың физикалық және ақыл-ой қабілеттерін арттыру. Дене тәрбиесінің міндеттері ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық, еңбек тәрбиесінің міндеттерімен тығыз байланыста. Сондықтан да мектепке дейінгі мекеме ұйымдастыратын дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарын тиімді жүзеге асыру үшін мұғалім баланың дамуының жеке ерекшеліктерін ескеруі керек. Оның ішінде есту қабілеті бұзылған балаларға арналған мектепке дейінгі мекемелерде дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарын ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктерін басшылыққа алу маңызды. Мақалада авторлар есту қабілеті нашар мектеп жасына дейінгі балалармен ұйымдастырылатын дене тәрбиесіне қатысты теориялық, әдістемелік материалдарға толық талдау жасап, өзіндік ой тұжырымын берген.

Кілттік сөздер: есту қабілеті нашар, дене тәрбиесі, мектепке дейінгі балалар.

Сардарова Ж.И.¹, Тастемір С.А.²

¹ научный руководитель, д.п.н., ассоц.профессор, sardar.zh@mail.ru

²КазНПУ имени Абая, магистрант 2 курса по специальности 7М01906-Специальная педагогика: инклюзивное образование, sandugash.tazabekova@gmail.com

Казахстан, г. Алматы

ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА, ОРГАНИЗУЕМАЯ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ СЛУХА

Аннотация

Одним из вопросов, не вошедших в повестку дня на каком – либо этапе, является физкультура дошкольного возраста укрепление здоровья детей, Совершенствование физиологических и психических функций организма, развитие моторики, повышение физических и умственных способностей детей. Задачи физического воспитания тесно связаны с задачами умственного, нравственного, эстетического, трудового воспитания. Поэтому для эффективной реализации физкультурно-оздоровительной работы, организуемой дошкольным учреждением, педагогу необходимо учитывать индивидуальные особенности развития ребенка. В том числе важно руководствоваться специфическими особенностями организации физкультурно-оздоровительной работы в дошкольных учреждениях для детей с нарушениями слуха. В статье авторами проведен

исчерпывающий анализ теоретических, методических материалов, касающихся физического воспитания детей дошкольного возраста с нарушением слуха, дана самостоятельная формулировка.

Ключевые слова: слабослышащие, физкультурные, дошкольные.

Zh.I.Sardarova¹, Tastemir S.A.²

¹ d.p.n., associate professor, sardar.zh@mail.ru

²Abai KazNPU, 2nd-year master's student in the specialty 7M01906- Special pedagogy: inclusive education, sandugash.tazabekova@gmail.com, Kazakhstan, Almaty

PHYSICAL EDUCATION ORGANIZED BY PRESCHOOL CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT

Abstract

One of the issues that did not fall off the agenda at any stage is preschool physical education to strengthen the health of children, improve the physiological and mental functions of the body, develop motor skills, and increase the physical and mental abilities of children. The tasks of physical education are inextricably linked with the tasks of mental, moral, aesthetic, Labor Education. That is why, for the effective implementation of Physical Culture and recreation activities organized by a preschool institution, the teacher must take into account the individual characteristics of the child's development. Including, it is important to be guided by the specific features of the organization of Physical Culture and recreation work in preschool institutions for children with hearing impairments. In the article, the authors made a detailed analysis of theoretical and methodological materials related to physical education organized by preschool children with hearing impairment and gave their own conclusions.

Keywords: hearing impaired, physical education, preschool children.

Адам тек психикалық жағынан ғана емес, физикалық жағынан да дамуы керек. Адам неғұрлым үйлесімді дамиды болса, соғұрлым ол алдында тұрған міндеттерді сәтті шешеді. Дене тәрбиесі балалардың денсаулығын нығайтуда үлкен рөл атқарады. Есту қабілеті нашар баланың дене тәрбиесі, балаларға берілетін тәрбиенің ажырамас бөлігі болып табылады. Дене тәрбиесі балаларды жан-жақты дамыту міндеті ретінде қызмет етеді. Сонымен бірге бұл-баланың денесін нығайтуға және де дамытуға бағытталған шаралар жүйесі. Бұл қажетті санитарлық-гигиеналық талаптарды сақтауды қамтиды және дене шынықтыру сондай ақ спорт балалардың денсаулығын қорғауға және нығайтуға ықпал етеді. Есту қабілеті нашар балалардың толыққанды дамуын дене тәрбиесіз қарау мүмкін емес, бұл физикалық дамудың қажетті деңгейін ғана емес, сонымен бірге есту қабілеті нашар баланың әртүрлі қызмет салаларындағы ауытқуларды түзетуді қамтамасыз етеді.

Есту қабілеті зақымдалған ерте және мектепке дейінгі жастағы балалардың физикалық және моторлық дамуына арналған (Р.Д. Бабенкова, А.А. Катаева, А.А. Коржова, Н.А. Рау, Л.В. Рябова, Г.В. Трофимова және т.б.) зерттеулер естудің мерзімді төмендеуі және әр түрлі аурулардың нәтижесінде пайда болған вестибулярлы аппарат қызметінің бұзылысы сияқты бірнеше ерекшеліктерді анықтаған. Ерте пайда болған немесе туа пайда болған есту бұзылыстары бар нашар еститін және естімейтін балаларда статикалық және локомоторлық қызметтері сол даму күйінде қалады. Өмірінің бірінші жылында естімейтін балаларда бастың ұстап қалуы мерзіміндегі артта қалушылық немесе кешірек меңгеру көрінеді, бірақ 2-4 айдан бір жасқа дейінгі уақытта тежелу орнын толтыру қажет.

Есту қабілеті зақымдалған балаларда моторлық дамуының кемшіліктері айқын көрінетін кез бұл мектепалды және кіші мектепке дейінгі жас болып табылады. Балалар осы жастағы өздерінің еститін құрастарында бар қозғалыс тәжірибелерін, яғни жүгіре алмайды, секіре алмайды, өрмелей алмайды, үлкендер көрсеткен қарапайым қозғалыстарды жасай алмайды. Құрастырылған қозғалыстар үйлестірудегі, кеңістікті бағдарлаудағы бұзылыстармен, биіктіктен қорқудың, қозғалыстың баяулығының бірнеше ерекшеліктерімен сипатталады. Есту қабілеті нашар мектепке дейінгі балаларда қозғалысының дамуындағы ең үлкен өзіндік ерекшелігі – жылдамдық сапасы мен тепе-теңдік деңгейі. А.А. Коржова (1990) бойынша үш жастағы нашар еститін бала қалыпты еститін өзінің құрастары орындайтын статикалық тепе-теңдікті сақтаудағы тапсырмаларды орындай алмайды. [9] Негізінен

тепе-теңдік жағдайының жоғарылау процесі есту қабілеті зақымдалған балаларда мектепке дейінгі жаста басталса да, көп өзгерістер болмайды. Естімейтін балалар тепе-теңдік көрсеткіші бойынша еститін балалардан ғана емес, көзі көрмейтін, нашар көретін және зияты зақымдалған балалардан да артта қалады.

Естімейтін және нашар еститін мектепке дейінгі жастағы балалардың физикалық дамуы бала ауруының себебіне, соматикалық әлсіздігіне байланысты өзіндік ерекшеліктерге ие болып келеді. Бұл балаларда еститін құрдастарына қарағанда, бойының өлшемдерінде, дене салмағында, кеуде қуысы айналымында айырмашылықтар болады. (А.А. Коржова, Г.В. Трофимова). Есту бұзылысы бар мектепке дейінгі жастағы балаларға бұлшық ет әлсіздігі, бұлшық ет тонусының төмендігі тән. Бірдей жастағы балалар тобы ішінде есту бұзылысы бар балалар тобы үлкен жеке айырмашылықтар арқылы ерекшеленеді. Сонымен қатар, мұндай мектепке дейінгі жастағы балалар физикалық және моторлық дамуында еститін балаларға тән тенденциядан ерекшеленеді.

Есту бұзылысы бар балалардың дене тәрбиесінің негізгі міндеттерінің бірі негізгі қозғалысты және қозғалыс сапасын қалыптастыру болып табылады. Негізгі қозғалыстарды меңгеру – баланың қалыпты өмір сүруінің негізін құрайды. Баланы дұрыс жүруге, жүгіруге, өрмелеуге, секіруге оқыту – жалпы ағзаның дамуына тиімді әсер етеді. Негізгі қозғалыстарды қалыптастыру – қозғалыс тәжірибесін кеңейтуге мүмкіндік береді, күрделі қозғалыстарды меңгерудің қажетті базасын құрады. Қиынды қозғалыстарды қалыптастыруға жаттығулар қолданылады: жылдамдық, кеңістік пен уақытты бағдарлау, тепе-теңдікті сақтау, қозғалыс сапалары дамиды, ептілікке, төзімділікке тәрбиелейді.

Есту қабілеті нашар балалардың көпшілігі ұсақ моториканың бұзылуымен сипатталады, бұл болашақта балалардың әртүрлі іс-әрекеттерінің дамуында көрінеді. Балалардың есту анализаторы тарапынан қозғалыстарды бақылауы бұзылғандығына байланысты, қозғалыс кезінде балалар шамадан тыс шу шығарады, баяу және жинақты емес қозғалыстар, бұл дірілдеп жүруге, аяқтың дірілдеуіне, ыңғайсыз қозғалыстарға әсер етеді. Корпустың шайқалуы, қадамдардың асимметриясы, қозғалыстардың қарқынды айқындылығы байқалады. Қозғалыстарды қалыптастыру процесінде ауызша қарым-қатынастың болмауы өмір сапасын төмендететін себептердің бірі болып табылады. Нашар еститін балалардың арасында церебральды сал ауруының қалдық құбылыстары бар, бұл кеңістіктегі қозғалысты шектейтін дененің парездері мен параличтерімен байланысты. Есту қабілетінің бұзылуы мотордың дамуына теріс әсер етеді. Г.Ф. Трофимованың пікірінше, гиподинамия моториканың жеткіліксіз дамуының себептерінің бірі болып табылады, есту қабілеті бұзылған оқушыларда қалыптың бұзылуын, жалпақ табанды күшейтеді және тудырады [25].

Есту қабілеті нашар балаларда негізгі қозғалыстардың қалыптасуы мектеп жасына дейінгі балалар оларды сабақтың мәніне қол жетімді түрде қосу арқылы жүзеге асырылады. Жүгіру, серуендеу, секірудің әртүрлі түрлерін игеру, жорғалау, өрмелеу, өрмелеу жаттығулары балаларға қызықты ойын сәттерін қосумен жүзеге асырылады [1]. Түзету жұмыстары кезінде кеңістіктік бағдарлауды дамыту үшін басқарудың күрделілігіне көп көңіл бөлінеді, тепе-теңдік, ашық ойындар мен жаттығуларды таңдау процесінде. Дайындық тобындағы есту қабілеті нашар балалар, олар қозғалыстардың негізгі түрлеріне ие, өз күштерімен бірінен соң бірі бірқатар тапсырмаларды орындайды, кеңістіктік жағдайларда, ойындарда жақсы бағдарланады [7].

Қазіргі уақытта түзету мектебі өзінің негізгі мақсатын оқушыны жеке тұлға ретінде зерттеуде көреді; сонымен қатар оның қалыптасуы, дамуы және өзін-өзі жүзеге асыруы үшін онтайлы жағдай жасауды қамтиды. Адаптивті дене тәрбиесінің денсаулығы бұзылған баланың жеке басын дамыту құралы ретіндегі рөлі бағаланбайды. Баланың миының икемділігі және психомоторлы және интеллектуалды дамудың сезімтал кезеңдері ескерілмейді, түзету көмегінің үлкен әлеуетті мүмкіндіктерін айқындау. Нашар еститін баланың дамуындағы барлық бұзылулар тек дыбыстық ынталандырудың белгілі бір қол жетімділігінің салдары емес мында дамудың сөйлеу бұзылыстары тікелей әсер береді. [6] Сөйлеу бұл адамдардың сыртқы ортамен өзара әрекеттесу құралы ретінде ерекшеленеді. Бұндай байланыстың бұзылуы сыртқы ортадан есту арқылы келетін ақпараттың азаюына алып келеді, осыдан соң бұл барлық танымдық процестердің дамуына кері әсер етеді және осылайша, моториканың барлық түрлерін алу процесіне әсер етеді. Естуінде бұзылуы бар балаларды күнделікті әртүрлі жағдайларда моториканы дұрыс және сенімді түрде орындауға үйрету үлкен мәнге ие. Балаларда жылдамдық пен күштің бағыты әдістемесі кондиционерлік және үйлестіру физикалық қабілеттерін дамытудың өзара әрекеттесу принципіне негізделген. Есту функциясының бұзылуын түзету әрекетін

күшейту үшін әдістемеге тепе теңдікті дамытуға арналған жаттығулар енгізіледі, сонымен қатар психикалық процестерді белсендіруге, барабан мен допқа қатты, ырғақты соққылармен жаттығулар орындалады. Бейімделу сабақтарында түзету процесі кезінде жылдамдық-күштік қасиеттердің даму шарттарына мынадай жаттығулар легі орындалады - бұл әртүрлі доптармен секіру, жүгіру, лақтыру секілді жаттығулар. Негізгі қолданатын әдістер – қимылдық ойын түрлері, соның ішінде эстафеталар, ашық ойындар, сюжеттік ойындар, дөңгелек сабақ түрі қолданылады.

Физикалық дамыту физикалық дені сау баланы денсаулығына саналы түрде қарауды, салауатты өмір салты негіздерін, қауіпсіз өмір сүру дағдыларын қалыптастыруды қарастырады. Балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, күні бойы балалардың физикалық белсенділігіне уақыт бөлінеді, ол қимыл белсенділігі, денешынықтыру-сауықтыру шаралары (таңертеңгі жаттығу, сергіту сәті, шынықтыру шаралары), мәдени-гигиеналық дағдылар, ойын әрекеті, дербес белсенді және т.б. әрекеттер арқылы күн тәртібіне сәйкес ұйымдастырылады. Балалардың дене белсенділігін арттыру үшін қимылды ойындарға соның ішінде ұлттық қимылды ойындарға басымдық беру және балалардың дербес қимылды әрекетін таңертең, таңғы астан соң, серуен кездерінде, ұйқыдан соң өткізу ұсынылады. [1]

Күнделікті практикада есту қабілеті нашар балаларға арналған дене шынықтыру құралдарының төмендегі кешені орын алады, олар (кесте 1):

Кесте 1. Есту қабілеті нашар балаларға арналған дене шынықтыру құралдары

Дене жаттығулары	Түзету бағыты
Сызық бойынша жүгіру (20 м)	Қарқын мен ырғақты меңгеру, динамикалық тепе-теңдікті жақсарту
кедергілермен жүгіру	қорқыныш сезімімен күресу, қашықтықты саралау
бір, екі аяқпен секіру	динамикалық тепе-теңдік, қолдар мен аяқтардың біркелкі қозғалысы
бірдей және әртүрлі қашықтықта орналасқан кедергілерден өту	қорқыныш сезімімен күресу
допты қашықтыққа лақтыру	кеңістіктік және бұлшықет күштерін саралау, қозғалысты үйлестіру
салмағы мен диаметрі бойынша әртүрлі снарядтарды қашықтыққа және нысанаға лақтыру	зейіннің шоғырлануы, кеңістіктік бағдарлау, қолдың қозғалысын үйлестіру
басылған допты лақтыру	күш қабілеттерін дамыту

Тәжібирелік эксперименттік жұмысымыздың алғашқы анықтау эксперименті кезеңінде біз нашар еститін балалардың ата-анасымен олардың үй жағдайында салауатты өмір салтына баулу және дене тәрбиесімен қаншалықты айналысатындықтарын анықтау мақсатында сауалнама жүргіздік (кесте 2):

Кесте 2. Ата-аналарға арналған сауалнама

№	Сұрақ мазмұны
1	Баламен үй жағдайында дене шынықтырумен айналысасыз ба?
2	Аптаның қай күндері және қанша уақыт арнайсыз?
3	Қандай дене шынықтыру жаттығуларын жасайсыздар?
4	Үйде дене шынықтыруға арналған арнаулы қандайда бір жабдықтар бар ма?
5	Балаларға арналған қандай қимылдық ойындарды білесіз?
6	Сіздің балаңыздың физикалық дамуы қандай?
7	Демалыс күндері балалармен табиғат аясында қанша уақыт өткізесіз?
8	Балаңыз қандай да бір спорт түрлеріне қызығушылық танытады ма, болса қандай?
9	Балаға арналған белгілі бір күн тәртібі бар ма, сақталады ма?
10	Сіздің балаңыз үйде жеке гигиена ережелерін сақтай ма (тамақ ішер алдында, дәретханадан кейін қолын жуады, тістерін жуады, аяқтарын жуады және т. б.?)
11	Сізді дене тәрбиесі мен сауықтырудың қандай мәселелері қызықтырады?

Өткізілген сауланамаға есту қабілеті нашар мектеп жасына дейінгі балалардың 30 ата-аналары қатысқан болатын. Сауалнама барысында көптеген ата-аналардың мектепке дейінгі мекемеден бөлек өз бетімен дене жаттығуларына көңіл бөлгенімен, жүйелі жұмыс түрлері жоспарланбайтындығы анықталды. Сондай-ақ дене жаттығуларына, серуенге аз уақыт бөлетіндіктері айқындалды. Бұл өз кезегінде бізге есту қабілеті нашар балалардың ерекшеліктерін ескере отырып, олармен жүргізілетін дене шынықтыру сауықтыру жұмыстарын түрлендірген мазмұнда жандандыру қажеттілігін көрсетті.

Қорыта келе, мектепке дейінгі жас - бұл бүкіл ағзадағы ең сапалы өзгерістердің сондай-ақ оны жетілдіру жасы. Осы орайда есту қабілеті нашар балалармен дене шынықтыру және сауықтыру жұмыстары кезінде негізінен баланың өзіндік ерекшелігін ашуға басты назар аудару қажеттігі айқындала түсті. Бұл бағытта балалардың даму ерекшеліктерін жан-жақты кешенді зерттеуге негізделген жеке түзету бағдарламасын жасақтау керектігі анықталды. Ол өз кезегінде арнайы жоспарланған тәжірибелік жұмыстың қалыптастыру кезеңін ұйымдастыруды талап етеді. Сонымен қатар есту қабілеті нашар балалардың дене тәрбиесіне ата-ана тарапынан да аса көңіл бөлінбейтіні де аңғартты. Осы тарапта ата-аналармен де түсіндіру жұмыстары жүргізілуі керек екендігі байқалады. Бұл қалыптастыру эксперименті кезеңінде жүргізілетін жұмыс түрлерін жүйелі жоспарлауды талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

1. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдары мен мектепалды даярлық сыныптарында 2022-2023 оқу жылында тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру туралы әдістемелік нұсқау хат – Нұр-Сұлтан қ. 2022ж.
2. Картавцева, А.И. Комплексная программа адаптивного физического воспитания неслышащих детей в дошкольных образовательных учреждениях: учеб. пособие / О.Э. Евсеева, А.И. Картавцева., 2011 .
3. Под ред. Филипповой С.О. Пономарева Г.Н. Теория и методика физической культуры дошкольников «Детство - Пресс» 2010 г.
4. Шишкина В.А., Мащенко М.В. Какая физкультура нужна дошкольнику: Кн. Для воспит. дет. сада и родителей /В.А. Шишкина, М.В. Мащенко. -2-е изд. - М.: Просвещение, 2000.
5. Степаненкова Э.Я. Теория и воспитания физического воспитания и развития ребенка. 2006.
6. Частные методики адаптивной физической культуры: учеб. пособие / под ред. Л.В. Шапковой. - М.: Советский спорт, 2004. - 464 с.
7. Голозубец, Т.С. Методика адаптивного физического воспитания глухих детей младшего школьного возраста с использованием креативных средств физического воспитания / Т.С. Голозубец // Автореф. дис. ... канд.пед. наук. Хабаровск, 2005.
8. Евсеев С.П. Л.В. Шапкова. Адаптивная физическая культура.
9. Коржова А.А. Развитие двигательных качеств слабослышащих дошкольников в процессе физического воспитания в специальных детских садах: автореф. дис. канд. пед. наук / А.А. Коржова. - Л., 1990.
10. Князева М.В., Мелентьева Н.Н. Особенности развития физических способностей у дошкольников с нарушением слуха // Научное сообщество студентов XXI столетия. ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ: сб. ст. по мат. XXVI междунар. студ. науч.-практ. конф. № 11(25)